

kun fokuseres på ændringer i forhold til den tidligere udvikling, men det betyder at avishistorien i sin helhed fremtræder uafsluttet og dens integration med andre medier er underbelyst. Bedre lykkes det på få sider at få afsluttet kiosk- og populærlitteraturens og ugebladenes historie.

Sidste afsnit er en kort oversigt over computerens udbredelse og dens betydning for udviklingen frem mod et informationssamfund. Heri integreres en mere kulturteoretisk diskussion om hvor vi er på vej hen med udgangspunkt i på den ene side den amerikanske forfatter Alvin Tofflers' fremtidsvisioner, og på den anden side postmodernismen. Om sidstnævntes betydning for dansk mediekultur konkluderes der på værkets sidste side: »Der er ingen tvivl om, at postmodernismen – som en strømning i filosofi og samfundsdebat – har inspireret både kunstnere og medieproducenter. Imidlertid er der ikke noget, der tyder på, at danskernes opfattelse af virkeligheden eller de medier, der formidler den, har ændret sig grundlæggende« (p. 304).

Sammenfattende om Dansk mediehistorie

En egen stemme gennem hele mediehistorien har illustrationerne, billedteksterne og info-boksene. Esben Holck har været billedredaktør på alle tre bind og Klaus Bruhn Jensen har som hovedredaktør skrevet alle billedteksterne og udarbejdet en væsentlig del af info-boksene. I dette tekstlag fremstilles en selvstændig mediehistorie der næsten kan læses og ses (gennembladres) uafhængigt af hovedteksten, men som samtidig udgør en vigtig perspektivering af hovedteksten – ikke mindst fordi illustrationerne ofte er samtidens satiriske tegninger og kommentarer til medieudviklingen.

Overordnet set er det ofte i info-boksene at integrationen mellem medierne lykkes bedst. Her lever mediehistorien op til de ambitioner som Klaus Bruhn Jensen formulerer i indledningen til bind 1: »Alle historiske fremstillinger må foretage en række valg og vinklinger, og dette værk er ingen undtagelse. Det tager udgangspunkt i den nyere danske og internationale medieforskning, der behandler modtagerne som det centrale forbindelsesled mellem medierne og den kultur og det samfund, som de både er en del af og selv bidrager til. Modtagerne er en flaskehals og et relæ i mediernes produktion og cirkulation af mening i samfundet. Det betyder ikke, at værkets perioder og afsnit udelader f.eks. de enkelte mediers opbygning, pressens skiftende økonomiske vilkår, ændringer i litteraturens og tv-fiktionsens udtryk eller de 'nye' og 'gamle' teknologier. Men fremstillingens centrum ligger uden for de teknologier og virksomheder, som medierne også er« (p. 22).

Som fremhævet indtil flere gange i det foregående er mediehistoriens problem ikke at de enkelte afsnit

undlader at leve op til værkets bærende id³, men at fokuseringen på mediernes relation til deres publikum lukker sig om det enkelte medies selvforståelse og trækker opmærksomheden væk fra mediernes samspil i hverdagslivet hos brugerne i de forskellige perioder. Samtidig savnes der nogle mere overordnede teoretiske overvejelser over forholdet mellem medier og modtagere f.eks. i lyset af offentligheds- og/eller moderniseringsbegrebet. Det kunne måske have modificeret eller i al fald sat til diskussion det dominerende udviklingsoptimiske synspunkt som præger fremstillingen.

Disse indvendinger bør imidlertid ikke skygge for at *Dansk Mediehistorie* giver et godt overblik over mediernes udvikling i Danmark og udfylder et tomrum i dansk medieforskning.

Jørgen Bang,

lektor,

Institut for informations- og medievidenskab,

Aarhus Universitet.

Anker Brink Lund: Smitsomme sygdomme i dansk journalistik. Handlingsaspekter ved sundhedsfaglig formidling anskuet genealogisk i en offentlighedsteoretisk referenceramme, Disputats forsvaret 4. april 1997, København: Munksgaard, 1997, 663 sider, 385 kr

Den 3. september 1985 indtraf den hændelse, som definitivt satte AIDS på mediernes dagsorden. Bløderforeningens formand, Terkel Andersen, fortalte i TV-Avisen om smittefaren ved brug af donorblod. Dette udsagn betød, at *alle* danskere potentielt risikerede at blive ramt af den sygdom, som dagspressen siden de første meldinger om det dengang endnu unavngivne syndrom i 1981 overvejende havde fremstillet som et eksotisk fænomen fra bøsse miljøet: Fjernt, marginalt, og derfor lidet skræmmende for den brede befolkning. Pludseligt rykkede AIDS i centrum som den alvorligste trussel mod befolkningens helbred, og blev opfattet som værre end kræft- og hjertekarlidelser, da denne sygdom byggede på arkaiske forestillinger om sex (bøsser), stoffer (stiknarkomaner) og blod ('os alle'). Dette blev ubetinget 1980-ernes største drama i offentligheden. Ikke fordi den førte til den ansvarlige indenrigsministers fald i 1986, og ikke kun fordi 'bløderskandalen' fik et langt retsligt efterspil, der først afsluttedes i 1996 med Højesterets frikendelse af de anklagede og Folketingets godtgørelse til de HIV-smittede blødere. 'Bløder-

skandalen' er efter Tamilsagen årtiets største politiske sag, men dens dramatiske præg hænger først og fremmest sammen med den oplysningskampagne overfor hele befolkningen om risikoen for AIDS og den hensigtsmæssige beskyttelse mod smitten («Sikker sex»), som blev startet i kølvandet på sagen af Sundhedsstyrelsens AIDS-sekretariat, i øvrigt i tæt samarbejde med Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske. Samtlige aviser, tv og radio bakkede massivt og ukritisk op om kampagnen. Og selvom tonen overfor dette formidlingsarbejde sidenhen er blevet væsentligt mere kritisk, forbliver AIDS-problematikken højt på mediernes dagsorden. Der skal således ikke ret meget til, før tematikken fra 'bløder-skandalen' reaktualiseres. Sagen om HIV-smitte på Aalborg Sygehus' børneafdeling (nov. 1997) eller historien om den efter blodtransfusion HIV-inficerede 14 årige pige (jan. 1998) er blot de seneste eksempler på, hvordan historien om sagesløse ofre for 'ondt blod' og lægelig slendrian vedvarende appellerer til offentlighedens forestillinger.

»Der er tilsyneladende ingen ende på AIDS-historien«, konstaterer Anker Brink Lund henimod slutningen af sin disputats om smitsomme sygdomme i dansk journalistik (s. 542), hvor netop de trykte mediers tematisering af AIDS-problematikken behandles fyldigt. I bogens tredje del (s. 423 – 553) gennemgår Anker Brink Lund nemlig omhyggeligt mediernes dækning af AIDS fra 1981 til 1994, og argumenterer dermed overbevisende for, hvordan netop HIV-vira og ikke en af de andre 'nymodens' sygdomme som f.eks. herpes, klamydia, hepatitis B eller salmonella blev vor tids embleme for smitsomhedens svøbe *pur sang*. Sålænge der ikke findes en effektiv vaccine mod HIV eller en kur mod sygdommen, sålænge jagten på denne type mikrobe altså er uafsluttet, sålænge vil historien om AIDS ingen ende tage. Anker Brink Lunds analyse af forløbet viser nemlig, hvordan denne historie kunne massemedieres som et ægte drama om liv og død og om håb og frygt, hvor vitterligt *alle* fik tildelt en rolle: Læger og andre sundhedsfaglige eksperter, politikere og bureaukrater, grupper med patent risikoadfærd (bøsser, stiknarkomaner) og andre lægfolk, der om ikke andet så latent udsætter sig (seksualadfærd) eller bliver udsat (transfusion) for risiko. Et massemedieret drama, hvor journalistikken har den centrale rolle som iscenesætter og formidler (ligesom koret i det græske drama) af handlingens betydning, men hvor helte-, skurke-, offer- og hjælperroller præcist som i en *soap opera* ændres undervejs, hvilket blot holder interessen for intrigen ved lige (s. 528). Således kan initiale helte med tiden komme til at ligne skurke (f.eks. Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske, s. 470), mens plottets oprindelige ærkeskurk, Britta Schall Holberg, langt senere i pressen fremstilles som endnu et offer for pressen, nemlig i side-

plottet 'skandalen om 'skandalen' (jf. *Weekendavisen* 2.-8. januar 1998: »Jagten på helte og skurke«). Og således kan stykket om smitten og sygdommen gå – 'for fuldt hus', fristes man til at sige – på snart 15. år, hvilket Anker Brink Lunds statistiske opgørelse over dækningen af AIDS i udvalgte periodica også viser, det faktisk gør (s. 434).

I Anker Brink Lunds analyse af AIDS-dækningen som drama står journalistikkens rolle central. I denne dramaturgi skaber journalisters formidling af nyheder nemlig et intrikat spil mellem lægevidenskab, politikere og konsekvens eksperter (patienter og pårørende). Disse parter kommenterer fortløbende hinandens kommentarer i medierne, idet de hver især forsøger at erobre en privilegeret taleposition, hvorfra der kan udøves handlekraft i forsøget på at sætte dagsordenen for videre (for)handling på det sundhedsfaglige område.

Anker Brink Lunds udredning af dette komplekse netværk af samspil og modspil, som de forskellige aktører indgår i og handler ud fra, er ikke blot spændende læsning. Den er også perspektivrig. Forfatteren får nemlig blotlagt, hvorledes 'spillet om AIDS' meget vel kunne have udformet sig helt anderledes, hvis andre aktører havde erobret de talepositioner, som blev udslagsgivende for de politiske handlinger og for den folkelige forståelse af problematikken. Den lægelige verden var fra starten splittet i synet på sygdommens årsager og på den mest hensigtsmæssige bekæmpelse af smittespredningen. Det var imidlertid en bestemt alliance af aktører – virologer, Sundhedsstyrelsens AIDS-sekretariat og Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske –, der blev den dagsordensættende i omtalen af og i beslutningerne vedrørende HIV-smitte. Andre blev udgrænset i løbet af debatten: Venerologer, onkologer, fortalere for isolering af smittebærere etc. I stedet for f.eks. en registrering af de smittede med hjemmel i kønssygdomsloven eller en informationsindsats overfor specifikke højrisikogrupper fik vi således en oplysningskampagne rettet mod *hele* befolkningen, hvor risikoen for HIV-smitte blev skildret som et almenmenneskeligt vilkår. Dette resultat var imidlertid på ingen måde givet på forhånd. Det skyldtes altså ikke en sammensværgelse eller en skjult 'masterplan'. Den udformning, dramaet fik i offentligheden, voksede derimod frem af de forskelligartede handlinger, som de mange implicerede aktører hver især foretog sig.

Det er således i (be)skriveriet og i al denne (om)-tale, at dramaet vokser sig stort, og foranlediger til ganske bestemte handlinger. Disputatsen viser i den forbindelse yderligere to væsentlige ting. For det første hvorledes aktørernes handlinger udspringer af en 'for-handlet' kontekst, dvs. af en lang og kompleks historie for hvordan smitsomme sygdomme italesættes i offentligheden. Dramaet udspiller sig på et præ-

formateret felt, hvor AIDS arver overleverede måder at anskue smitsomme sygdomme på, og agere handlekraftigt i forhold til dem. Og for det andet er den journalistiske formidling af AIDS-problematikken ikke styret af utidigt effektjag (s. 553). Anker Brink Lund afliver således den populære forestilling om journalister som sensationshungrende 'skurke', idet han viser, hvorledes standens egen handlekraft begrænses af aktørernes lyst til at kommentere, og desuden afhænger af publikums lyst til at få problematikken behandlet ud fra f.eks. konsekvenskspertens synsvinkel. Når samfundet i stigende grad 'terapeutokratiseres' skyldes dette ikke journalistikken, men bl.a. de sundhedsfaglige aktørers behov for at profilere sig samt patienters evne til at sætte deres lidelser og evt. konsekvenser af politiske handlinger på den samfundsmæssige dagsorden.

Smitsomme sygdomme i dansk journalistik handler imidlertid om mere end AIDS. Værket er en tilbundsående redegørelse for hundrede års dækning af smitsomheden i den danske presse, fra 1893 til 1994. Anker Brink Lund har systematisk undersøgt sundhedsstoffet hvert tiende år i seks periodica: To fagtidsskrifter (Ugeskrift for Læger, Sygeplejersken), to dagblade (Politiken, BT) og to magasiner (Familie Journalen, Sygekassebladet/Helse). Dette har givet et datamateriale på i alt 21.628 artikler, hvoraf de 3.480 om smitsomme sygdomme er blevet nærlæst i form af en kvalitativ indholdsanalyse. Ud fra denne analyse kan Anker Brink Lund vise, hvad der i tidens løb er blevet opfattet som sandheden eller relevant viden om smitsomme sygdomme i massemedierne, hvem der har haft autoriteten til at hævde denne sandhed eller viden (og altså er kommet til orde i pressen), og hvordan disse tekster har forsøgt at instruere det læsende publikum om den rette sundhedsmæssige adfærd. Det er dog ikke Historien om oplysningens eller den medicinske sandheds endelige og uvægerlige sejrsgang, Anker Brink Lund derved får fortalt. Anker Brink Lund er nemlig ikke ude i et sådant historiefilosofisk ærinde, men derimod i et genealogisk. Dvs. i en undersøgelse af hvad der på et givet tidspunkt gælder som sandhed og relevant viden for forskellige aktører, og hvordan denne sandhed og viden annammes eller udfordres af senere aktører, hvorved tidligere perioders problemstillinger og anskuelsesformer videreføres, forskydes, omformes eller modsiges som 'for-handlet' kontekst af efterfølgende handlinger. Dermed giver disputatsen et facetteret billede af, hvordan taleroller opbygges, svækkes eller udgrænses i løbet af denne hundredeårs periode. F.eks. hvordan lægevidenskaben gennem kontroverser når til enighed om en kontagionistisk fortolkning af smitsomme sygdomme i starten af dette århundrede. Eller hvordan lægerollen formår at positionere sig som autoriteter i modsætning til filosoffer og præster, der med tiden

udgrænses som eksperter, eller i forhold til 'kvaksalveriet', der først forbydes ved lægeloven af 1934, men siden 1960'erne atter formår at finde fodfæste som 'alternativ medicin', da tredive års urokelig tillid til lægestandens kunnen svækkes. Eller hvorledes patientrollen er blevet massemedieret gennem tiden: Omkring århundredeskiftet blev smittebærere omtalt ved navns nævnelse, senere behandles de som en anonym – og ofte stigmatiseret (TBC) – masse, for først i 1960'erne at opnå en selvstændig individuel taleposition i pressen som tragisk skæbne eller som offer for fejlbehandling.

Denne genealogiske metode overtager Anker Brink Lund fra den franske poststrukturalist Michel Foucault. Og det er teoretisk set et *scoop*. Disputatsen forener nemlig på en ganske frugtbar måde genealogien, der betoner magtrelationers og konflikters betydning for frembringelsen af viden og sandhed, med Jürgen Habermas' offentlighedsteori, på trods af at disse to teoridannelser ellers almindeligvis anses for at være hinandens modpoler. Med hensyn til Habermas markerer disputatsen en kontinuitet i forhold til det fremherskende grundlag for dansk massemedieforskning i 1970'erne. Men dette sker uden overtagelse af det stærkt kritiske eller rent ud pessimistiske perspektiv, der dengang blev lagt på offentlighedens forvandling. I forhold til den traditionelle Habermasreception i Danmark anskuer Anker Brink Lund nemlig ikke den offentlige sfære ud fra en forfaldstematik. Når Habermas – udogmatisk – læses i dialog med Foucault bliver offentligheden derimod en sfære, hvor konsensusdannelse finder sted igennem magtrelationer og interessekonflikter mellem aktører, i deres kommunikative, strategiske og dramaturgiske talehandlinger. Denne dialog er imidlertid også et brud med den gængse Foucaultreception, idet Anker Brink Lund med rette fremdrager et væsentligt aspekt ved Foucaults magtbegreb, som især de amerikanske 'nyhistoriske' udlægninger af forfatterskabet ellers har været tilbøjelige til at underbetone. Nemlig at Foucaults 'disciplinerende magt' også er gratifiserende: At magten magter noget, og derved kan gøre noget produktivt for det bemægtigede subjekt – frembringe lyster, øge selvrefleksiviteten, emancipere etc. Med sin dristige teorikombination får Anker Brink Lund således vist det aktørperspektiv, som Foucaults teori vitterligt rummer, og samtidig tematiseret et magtperspektiv i forhold til Habermas' teori om kommunikativ handlen.

Selvom værket må roses for denne originale samtænkning af to af de senere årtiers største samfunds- og kulturteoretikere, så er denne dog på et punkt problematisk: Med hensyn til den nærmere periodisering, som Anker Brink Lund foretager. Anker Brink Lund skelner nemlig mellem to epoker, hvor den første, fra 1893 til 1944, kaldes den 'handlings-

koordinerende' offentlighed, og den anden, fra 1945 til 1994, betegnes som den 'handlingskorrigerende' offentlighed. I første epoke gik den offentlige bestræbelse ud på at sikre almenvellet, ikke at beskytte det enkelte individ. Hvorimod korrektionen af enkeltindvidets sundhedsvaner er i fokus i anden periode. Anker Brink Lunds begrundelse for at drage denne skillelinie mellem epokerne er ekstern, og virker derved lidt arbitrær: Næmlig at penicillin blev sat i produktion i 1944. Man kunne i stedet ud fra Anker Brink Lunds eget datamateriale spørge, om ikke tre epoker havde været mere nærliggende: Den første indtil vedtagelsen af lægeloven i 1934, som er karakteriseret ved modsætningen mellem terapeutisk optimisme fra mediernes side og lægestandens videnskabelig skepticisme (eller endog terapeutisk nihilisme); den anden fra 1934 indtil 1960'erne, karakteriseret ved den enestående tillid til lægestandens formåen og forhåbningerne om smitsomhedens snarlige udryddelse; og den tredje siden 1960'erne, karakteriseret ved tiltagende teknologiangst i brugerleddet, tildelingen af en selvstændig taleposition til patienterne og fremkomsten af en række nye smitter, deriblandt HIV, som indtil videre er uheldbredelige. Anker Brink Lunds epokeinddeling forekommer således at være (for) teori-styret: Denne inddeling gør det (for) oplagt at fortolke datamaterialet ud fra såvel Habermas' offentlighedsteori (især tesen om det publicistiske princip forfald med overgangen til den handlingskorrigerende fase) som Foucaults teori om 'panoptisk disciplinering' ved hjælp af 'det repræsenterende blik' handlingskorrektioner. I den forbindelse er det endvidere interessant, at den sene Foucault netop introducerede den genealogiske metode for dermed at nå ud over de problemer, som manifesterede sig i forbindelse med den 'vidensarkæologi', som han dyrkede i den tidlige del af sit forfatterskab: Næmlig den rigide epokeinddeling, hvorved hver historisk tidsalder var karakteriseret ved sin helt egen tankestruktur. Det havde derfor været oplagt at diskutere dette forhold mellem genealogi og epokalisering nærmere.

Smitsomme sygdomme i dansk journalistik kan læses ud fra vidt forskellige indfaldsvinkler, hvilket Anker Brink Lund selv påpeger i en art læseanvisning (s. 32). Den er en analyse af AIDS-dramaet og dets baggrunde, en fremstilling af sundhedsvæsenets institutionelle, politiske og juridiske rammer i de seneste hundrede år, en omhyggelig blotlæggelse af ændringerne i massemediernes dækning af sundhedsstoffet i samme periode, og en opvisning i, hvorledes to så øjensynligt umage tænkere som Foucault og Habermas kan kombineres på en teoretisk produktiv måde. På alle disse fire planer fungerer disputatsen fortrinligt. Derved indfrieder Anker Brink Lund til fulde sit egentlige anliggende. Dette kunne

betegnes som værkets femte plan, nemlig at vise, hvad faglig formidling i grunden er »tekstualiserede handlinger i en forhandlet kontekst« (s. 3). Formidling er meget mere end popularisering af ekspertviden eller simpel spredning af forskningsresultater til en bredere offentlighed. Formidlingen er derimod konstitutiv for, hvad et samfund på et givet tidspunkt anser for sandhed og relevant viden. Det er i formidlingen, det afgøres, om forskningsresultater kan anerkendes som acceptabele kendsgerninger, som offentligheden vil tilslutte sig. Det afhænger i højeste grad af forudgående handlinger: af 'den forhandlede kontekst'. De måder, hvorpå faglige handlinger præsenteres og omtales – altså behandles –, er altså udslagsgivende for de praktiske konsekvenser, som resultaterne får i de videre samfundsmæssige forhandlinger.

Anker Brink Lund har med sit disputats givet en særdeles indsigtfuld analyse af forholdet mellem forskning og formidling på det sundhedsfaglige felt. En analyse, der fremdeles er metodisk inspirerende ved sin måde at bygge bro mellem det samfundsvidenskabelige og det humanistiske forskningsområde. Værket kan således anbefales til alle, der interesserer sig for publicistik, mediehistorie, sundhedstematikken eller kulturanalyse.

Christian Jantzen
lektor

Institut for Kommunikation
Aalborg Universitet

Multimedieteori – om de nye mediers teoriudfordringer red. af Henrik Juel. Odense Universitetsforlag. 202 s., Odense 1997

Det er med nogen betænkelighed, jeg anmelder denne bog. Selv om den indeholder flere læseværdige artikler, forekommer den som hele at være mislykket. For det første er det faglige niveau ujævnt. For det andet er en del af artiklerne op til flere år gamle, hvilket nærmest er en hel menneskealder på dette fagområde. For det tredje mangler der en klar sammenhæng mellem de forskellige artikler.

I følge titlen handler bogen om multimedier, der i følge undertitlen omfatter en flerhed af forskellige medier, der tilsyneladende har det til fælles at de er »nye«. Bogen indeholder imidlertid ikke én artikel, der røber hvilke medier, der tilhører denne mærkelige kategori, og der er heller ikke antydning nogen teoridannelse i den forbindelse. Forvirringen bliver ikke mindre, når bogen skriver, at man »set ud fra